

חסייה
לוי אגרון
כלת
פרס ישראל במחול

מאת רות אשל

פעילותה של חסיה נמשכת לאורך חמישים שנות מחול בישראל -

כרקדנית, מורה וכוריאוגרפית. גולת הכותרת היא הקמת ביה"ס למחול באקדמיה למוזיקה ומחול ע"ש רובין בירושלים. בקורס קיץ באקדמיה סיפרה דוסטורבסקי, מי שהיתה מנהלת האקדמיה: "כאשר חסיה רוצה משהו אי אפשר לעמוד בפניה. היא משיגה ממני כל מה שהיא רוצה". וכך קם ביה"ס למחול שכולל כיום את הקונסרבטוריון, המגמה למחול בביה"ס למחול בתיכון, החוג למחול ותנועה באקדמיה.

את חסיה פגשתי לראשונה כשנרשמתי לאקדמיה למוזיקה ומחול ב-1960 ללימודי פסנתר אצל חיים אלכסנדר. אי אפשר היה שלא להבחין בה, כי היא היתה כל כך שונה מכל הסביבה. דמותה התמירה, אחזקת הגוף השלה, השיער השחור האסוף אחורנית, הבגדים הצבעוניים, נעלי העקב הגבוהות, התכשיטים, הצעיף הקשור למפרק היד. היא נראתה כמו נסיכה אקזוטית מהמזרח הרחוק שנחתה בעיר הקודש. לקחתי שעורי מחול באקדמיה בחוג למחול שרק נולד, לא העזתי להתקרב אליה או לשוחח עימה, רק התבוננתי מרחוק בהשתאות.

ושוב פגשתי בה כאשר ב-1967 הצגתי בפניה עבודות ביכורים שלי עם קבוצת רקדנים חיפאית ונוכחתי עד כמה היא מעודדת אנשים צעירים. חסיה היתה היועצת לענייני המחול של תכנית הטלוויזיה "עלם ועלמה", והבמאי גיקי גורן ביקש את חוות דעתה. בסטודיו בתל אביב הראיתי לה את המחולות הקצרים. היא לא יצאה מגידרה אבל טפחה על שכמה באהדה. "אני שומעת מתלמידותי באקדמיה שאין היכן לרקוד והן כל הזמן מתלוננות, מחכות שמישהו יעסיק אותן. את יוזמת, וזו הדרך". בתחילת שנות התשעים ראינתי אותה מספר פעמים בהקשר לספר "לרקוד עם החלום - ראשית המחול האמנותי בארץ ישראל 1920-1964", ונפרשה בפני היריעה הגדולה של עשייתה במהלך השנים. עכשיו כמו אז, מאד איכפת לה מכל מה שקורה.

חסיה היא בת לדור שביעי בארץ. היא החלה את לימודי המחול שלה בתחילת שנות השלושים בחוג למחול שארגן ביה"ס "למלי" בירושלים. המורה היתה רקדנית צעירה תל אביבית מפורסמת, בשם שושנה אורנשטיין (אמה של הבמאית ומבקרת המחול גבי אלדור). חסיה: "שושנה נתנה המון מבחינה יצירתית. אלתורים על נושאים ספרותיים, מוזיקליים ונושאים הקשורים בנו. השיעור היה מתחיל בהתקדמות במקצבים שונים (מעין ריתמיקה) ומסתיים ביצירה". אחרי חמש שנים חדלה שושנה להגיע לירושלים וחסיה למדה תנועה אצל יהודית פרידל מלקוף ואצל עידית שנירמן שלימדו תנועה בהשראת מה שנחשב אז למחול מודרני. חסיה: "הקנאה

אכלה אותי כי בתל אביב לימדו מורות/רקדניות ידועות שהגיעו לאחרונה מאירופה" (הכוונה לגרטרוד קראוס, תהילה רסלר, פאולה פאדאני ואחרות).

ב-1938 הגיעה לירושלים אליה דובולון, מי שהיתה רקדנית בלהקתה של מרי ויגמן בגרמניה, אבל משום מה הילדה חסיה בת ה-13 לא נרשמה "כי השם שלה לא מצא חן בעיני". על פגישתה הראשונה עם דובולון: "הלכתי לראות את גרטרוד קראוס רוקדת באולם "אדיסון" בירושלים והאולם היה מלא. בהפסקה ראיתי מקום פנוי ורצתי לעברו ואשה אחת אמרה לי "שבי פה" וישבתי. אחרי כמה שבועות בכל זאת המודעות של המורה דובולון סיקרנו אותי. הלכתי ופתחה לי את הדלת אישה קטנה שאמרה: "ידעתי שתבואי". מסתבר שזו היתה אותה אישה שהזמינה אותי לשבת על ידי. אחר כך הייתי במשך שנים בת בית אצלה" (ראיון עם אשל 1989). לדברי חסיה השיעורים היו מקסימים, דובולון הביאה איתה ידע רב והעניקה גם יסודות טכניים לבניית הכלי.

דובולון היתה רקדנית ידועה שהופיעה בתכניות סולו, כשהיא שרה ורוקדת והעלתה תכניות עם התלמידים המתקדמים. החלום של חסיה להיות רקדנית נתקל בקשיים במשפחתה והיא מספרת: "בשנים ההם להיות בירושלים בת למשפחה טובה וגם רקדנית היה מאד לא רגיל. דודי כתב מכתב בעניין זה לאבי שצריך להפסיק את לימודי המחול ובמקום זה ללמד את הילדה אנגלית". מדי פעם ביקרה אלוה את חברתה הרקדנית ירדנה כהן בחיפה ולקחה עימה את תלמידתה. חסיה גם לקחה שעורים אצל גרטרוד קראוס ועל ייחוד כל אחת מהן היא מסכמת במילים ספורות: "גרטרוד נתנה השראה, דובולון נתנה יותר כלים וכהן היתה סמל לאותנטיות ארצישראלית".

ב-1944, בלחץ המשפחה, למדה בסמינר למורים כלליים כדי "שאבי יוכל לספר לידידי שבתו היא מורה. הרכבתי לי תכנית לימודים שכללה שעורי ציור של י. ארדון, פיסול בהנחייתו של בן-צבי ונגינה אצל ע. פרידמן, ג. ירצקי" (אשל, 1989).

בתחילת שנות הארבעים החלה חסיה להופיע בקטעים משלה בתכניות משולבות בשם "ערבי אמנות ותרבות" - מוזיקה, מחול ושירה - שאותם ארגן האימפרסריו משה ואלין. כמותה השתתפו בתכנית זו רקדניות צעירות, שהחלו להיות מוכרות ובהן נעמי אלסקובסקי וזמירה גון. בתכניות אלה השתתפו אמנים שהיו לימים מוכרים ובהם הפסנתרנית פנינה זלצמן והשחקן רפאל קלצ'קין.

לצד המופעים הראשונים החלה גם לעסוק בהוראה ולימדה בחוגים במחול בבתי ספר יסודיים ובהם גם כפר הנוער בן-שמן, שם

עבדה עם ילדים מוכי הלם מניצולי השואה, יחד עם הפסיכולוג ד"ר מרצבך.

ב-1947 הופיעה חסיה בערב מלא משלה בשם "מחול - ניב" לקריאה של מרגלית לאופר, כשליד הפסנתר אריה זקס. כך מתאר את התכנית המבקר בכתב העת "הגלגל": "התכנית עמדה בסימן המזרח והיתה מורכבת משלושה חלקים: קדם, נוף (מזרחי) וארץ. הנושאים של המחולות בחלק הראשון "קדם" היו: על נהרות בבל, מחול וקריאה, אבישג השונמית מאת א. פינקרפלד, עלבון תמר בת דוד ("היה זה ביצוע של דרמה קטנה, בלהט ובכוח של תנועות, ריתמיות ודינמיות, מלא ביטוי ויפה בקיוויו"), ושיר השירים, קריאה וריקוד. הנושאים בחלק "נוף" היו צבר, הזרועים בלילות לש. שלום ("בריקודים אלה שהם נאים במבנה הכוריאוגרפי שלהם וטובים מבחינת ביצועם, הובלט שוב הצד הדיוקני, כלומר, של הדמות המומחשת על ידי קווי-משחק") ושבתי מלכה לד. שמעונוביץ. החלק השלישי "ארץ" היה על נושאים שברובם היו לקוחים מן התנ"ך" (ג. אריסון, הגלגל, 7.4.47).

עוד באותה שנה נסעה לארה"ב ללימודים והופעות ובכך הקדימה את גל ההשתלמויות של רקדניות ישראליות שיתפשו תאוצה בסוף שנות החמישים. המחלקה למחול בגיוליארד עדיין לא נפתחה וחסיה לקחה שעורים אצל הניה הולם, מרתה גרהאם ופרל פרימוס והיתה התלמידה הראשונה שלהן מ"פולשתייך". הרקדנית הצעירה ערכה סיור מופעים בארה"ב מטעם אגודת מזרח ומערב, שבראשה עמדה הסופרת פרל בק. המפגש של הרקדנית שגדלה על ברכי מחול ההבעה עם המחול המודרני האמריקני שינה את טעמה האמנותי והיא אומרת: "שנאתי את מה שרקדתי כי אז כבר למדתי אצל גרהאם ולא אהבתי את מה שעשיתי אבל הייתי צריכה להתפרנס" (אשל, 1989).

עם פרוץ מלחמת השחרור חזרה לארץ, ואחר כך יצאה מספר פעמים להופיע במחנות הפליטים באיטליה מטעם הגיוינט.

חסיה גם היתה חלוצת הרקדניות הישראליות במזרח הרחוק. ב-1950, יצאה לסיור הופעות ולימודים למזרח הרחוק שכלל את הודו, תאילנד, הודו-סין, הונג-קונג, איי הפיליפינים. כשחזרה וביקשה להופיע בתל אביב נתקלה בבעיות הכל כך מוכרות היטב לרקדנים. בכתבה בעיתון העולם הזה נכתב: "כשהתעניינה חסיה להופיע בתל אביב אמר לה המומחה: 'אם האולם יהיה מלא עד אפס מקום, תפסידי רק 150 לירות'. מכיוון שלחסיה לא היה חשק להפסיד 150 לירות, היא ויתרה על ההופעה והסתפקה בהופעה בירושלים" ("אין רקדן בארצו", העולם הזה, מס' 730). למרות הקשיים הרבתה להופיע ולהעמיד פרויקטים במחול ובהן תכניות מוזיקה ומחול

מודרני בשיטת גרהאם שהוזמנה כמורה ראשית. בנוסף לכוהנת הגדולה לימדו בקורס גם רקדנים ראשיים מלהקת גרהאם ובהם הלן מאגי וברטס רוס. ב-1960 ייסדה חסיה את המחלקה להכשרת רקדנים ומורים למחול במסגרת האקדמיה למוזיקה ולמחול בירושלים ע"ש רובין. ב-1968 ייסדה את המגמה למחול בביה"ס התיכון שליד האקדמיה. רק ב-1976 הכירה המועצה הציבורית להשכלה גבוהה במחלקה ומשך הלימודים בה הוארך משלוש שנים לארבע. כעבור שנתיים הוענק לה תואר פרופ' מן המניין. חסיה ניהלה את ביה"ס למחול באקדמיה עד 1990.

במקביל ייסדה וניהלה את להקת ירושלים למחול בין זמננו שהורכבה מ-10 רקדניות בוגרות האקדמיה שפעלה בין השנים 1962 עד 1977, הופיעה בארץ וגם עשתה מספר גיחות לחו"ל. בין הרקדניות היו ליאורה חכמי, מיכל שושני, רחל נול, עדינה בקר, פאני-כהן צדק וב-1993 ייסדה את להקת קרש קפיצה שמטרתה לתת לתלמידות האקדמיה ניסיון בימתי ולהכשיר אותן לקראת הבמה המקצועית. הלהקה ממומנת על ידי קרן גרטרוד קראוס וגרטל מילר והיא נדבך נוסף לזכרה של קראוס, נוסף לתחרויות הכוריאוגרפיה השנתיות הנערכות באקדמיה זה קרוב לעשרים שנה.

ימים ספורים לפני הענקת פרס ישראל ביקשתי מחסיה לומר מספר מילים על מחול: "בדור מסוים קמים אמנים גדולים וזה קורה בו זמנית במספר שטחי אמנות - ציור, ריקוד, מוזיקה, תיאטרון - אחר כך יש תקופה של אתנחתא... אנשים מחפשים... מחפשים... ויום אחד אני מקווה שיימצאו. כל מה שאני רוצה הוא שלא נשכח מי אנחנו".

חסיה עם סטודנטיות האקדמיה
HASIA WITH STUDENTS OF THE ACADEMY

אי אפשר היה
שלא להבחין
בה, כי היא
היתה כל כך
שונה מכל
הסביבה. דמותה
התמידה, אחזקת
הגוף השלה,
השיצר השחור
האסוף אחורנית,
הבגדים
הצבוצוניים,
נצלי העקב
הגבוהות,
התכשיטים,
הצציף הקשור
למפרק היד. היא
נראתה כמו
נסיכה אקזוטית
מהמזרח הרחוק
שנחתה בציד
הקודש.

לנוער עם התזמורת הפילהרמונית, תזמורת באר שבע, תזמורת רשות השידור ואחרות. ב-1953 יצאה בתכנית ובה מחולות ששאבו את השראתם מהפואמה צפת מאת דוד שמעוני. שנה לאחר מכן, בעקבות צפייה בתערוכת הציור מאל-גרקו ועד פיקאסו, יצרה תכנית ובה ניסתה להחיות יצירות של ציירים נודעים בדרך של תנועה. את המוזיקה לריקודים חיבר יוחנן זראי. וכך כותב ג. בנאי: "חסיה הפגינה מידה מרובה של יכולת אמנותית וכוסר הביצוע לפי הנתונים שלה שבהם היא משתמשת בתבונה, בעיקר בחלק העליון של גווה, בידיה ובזרועותיה המביעות רחשי-פנים, והן מותאמות לתנועות הראש והכתפיים בהרמוניה שלמה" (מבואות, 1.7.54). העורך המוזיקלי של התכנית היה אריה זאקס, נגן האורגן המלחין יוחנן זראי, והקריינית ראומה אלדר. רסיטל נוסף, בהשפעת ביקורה במזרח הרחוק, העלתה ב-1956, בעריכתו של יוחנן זראי.

בשנים אלה פרסמה מאמרים על נושאי מחול במבואות - ירחון לאמנות ישראל שעסקו בנושאים שהעסיקו לא רק את אמני המחול והם: האוניברסלי, הלוקאלי והאישי באמנות הישראלית. ניתן למצוא בירחון זה גם ביקורות מחול שכתבה ופרסומים בנושא התנ"ך ותלמוד במחול.

בתחילת שנות החמישים לימדה ילדים עיוורים. הקשר איתם נוצר במקרה. "פעם ישבתי בקונצרט. ישב לידי עיוור, שהתברר שהוא עיוור מלידה. הוא לא ריסן את תנועותיו. הוא נע כל הזמן בריתמוס מרתק. ואז אמרתי לעצמי, אלוהים אדירים, הרקדנים האמיתיים ביותר הם העיוורים מלידה, אשר אינם מבקרים את תנועותיהם. הם לא שואלים את עצמם אם הם נראים יפה או מתנועעים יפה. לקחתי על עצמי לחנך ילדים עיוורים. מצאתי שבכל זאת יש רשלנות בהופעתם, בתנועותיהם, שריריהם רפויים. לראשונה לימדתי אותם להתנתק מן הקרקע בלא פחד" (לאישה, 11.1988). מאמר מרתק על דרך עבודתה עם העיוורים פורסם בשם "ילדות עיוורת לומדות מחול" (חסיה לוי-אגרון, דבר, 5.1.54).

הזרע שממנו ינבוט מפעלה החשוב ביותר בתחום החינוך נורע כשייסדה ב-1951 את המחלקה למחול בקונסרבטוריון הירושלמי החדש בהנהלתה של יוכבד דוסטובסקי-קופרניק בירושלים (אחר כך האקדמיה למוזיקה ולמחול בירושלים ע"ש רובין). היו אלה חוגים של אחר הצהריים ובהם רקדו משה אפרתי ויעקב שריר. ב-1956 הקימה כתה מתקדמת למחול בתל אביב בה לימדו נועה אשכול, ד"ר פלדנקרייז וחסיה. ב-1958, שנתיים לאחר ביקור להקתה של מרתה גרהאם בארץ שהכה בתדהמה את עולם המחול כאן, התקיים באקדמיה בירושלים קורס קיץ למחול שהוקדש במלואו למחול